

DAMAD FERİT'E SUİKAST

Yrd.Doç.Dr. M. Yavuz ERLER*

İstanbul'un işgalini takip eden yıllarda mevcut idare işgal kuvvetlerine karşı direnmenin artık anlamsız olduğunu kabullenmişti. Mondros Mütarekesi de bu kabullenışı belgeler niteliktedir. İşgal kuvvetlerine karşı mücadele, İstanbul hükümetinin aksine, halkın ve ordu mensuplarının çoğunluğu tarafından tek kurtuluş yolu olarak benimsenmiştir. 1919 yılından itibaren teslimiyeti kabullenen idare ile mücadeleye devam kararı alan bir millet arasında, işgal kuvvetlerine karşı takınılan tavır nedeniyle, anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve sonuç itibariyle de bazı çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1920 yılı kurtuluşu benimseyenler ve teslimiyeti kabullenenler arasındaki çekişmelerle geçti. Karşılıklı suçlamalar arasında en dikkat çekici olanı da Milli Mücadele taraftarlarının Damat Ferit'e karşı düzenledikleri iddia edilen suikast idi. Divan-ı Harp Mahkeme kayıtlarından bir tanesi bu olay hakkında bize detaylı bilgiler sunmaktadır.¹ Çalışmada bu mahkeme kayıtlarının ve yerel basın ışığı altında suikast konusu incelenecektir.

1920 yılının önemli gelişmeleri incelendiğinde suikast davasının da sebepleri belirginlik kazanacaktır. Bu gelişmelerden belki de en önemlisi 1919 yılından beri dış dünyaya karşı sessizliğini sürdüren Milli Mücadele taraftarlarının yeni bir yapılanma içrisine girmeleridir. Milli Mücadele yanlıları sessiz kalma ve sadece haklı davalarını millete anlatmanın yanı sıra varlıklarını basın yoluyla da tüm dünyaya duyurma yönünde çalışmalara başlamışlardı. Bu çalışmaların bir sonucu olarak Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 10 Ocak 1920'de Mustafa Kemal tarafından Anadolu direnişinin sesini dünyaya duyurabilmek amacıyla Ankara'da yayın hayatına başladı. Hakimiyet-i Milliye Anadolu halkının sesini dünyaya taşırken, son Osmanlı Mebuslar Meclisi de 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanmış ve Anadolu direnişini destekler yönde kararlar almıştır. Karşı taraf da misilleme faaliyetlerine başlamakta gecikmedi. Sadrazam Ali Rıza Paşa, milli direnişe karşı çıkabilecek çeteleri maddi açıdan desteklemeye başladı. Anzavur Ahmet İngilizlerin de desteğiyle Balıkesir yöresini el geçirdi. Ali Rıza Paşa Anadolu direnişçileriyle mücadelede etkili olamadığı gerekçesiyle görevinden uzaklaştırılarak yerine 3 Mart 1920'de Salih Hulusi Paşa getirildi. İstanbul'daki işgal güçleri bununla da yetinmediler. 15 Mart 1920'de İstanbul'da yüz elli subay ve üst dereceden memur tutuklanarak Malta'ya sürüldü. İstanbul'da fiilen varlığını koruyan işgal güçleri Anadolu'dan yükselen seslere daha fazla kayıtsız kalmadı; işgal güçleri, hem Anadolu'daki direnişi susturmak hem de

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya Usulü İradeler Tasnifi (DUİT), Nr.79/5-117, 1920.

Osmanlı başkentinde kalıcı oldukları mesajını vermek amacıyla İstanbul'un işgalini resmileştirdi. 16 Mart 1920'de İstanbul yabancı itilaf askerleri tarafından denetim altına alınarak, İngiliz, Fransız, Bulgar, İtalyan ve Yunan işgal güçlerinin askeri yönetimine girdi. Anadolu halkı üzerinde otoritesini yitiren İstanbul hükümeti kontrol altına alınmış ve bir kukla yönetim haline dönüştürülmüştü. İşgal kuvvetleri, İngiliz Amiralî'nin komutasında, kendilerine karşı çıkan resmi kurumları susturmaya başladı. Bu kurumlardan biri de 18 Mart 1920'de itilaf devletlerinin askerleri tarafından müdahale edilen ve bazı üyeleri tutuklanan Osmanlı Parlamentosu idi.² İşgal kuvvetleri, İstanbul hükümetini daha iyi denetim altında tutabilmek amacıyla 5 Nisan 1920'de Sadrazamlığa Damat Ferit Paşa'yı getirmek suretiyle; gelecekte Türk milleti için uygun görülen yönetim şeklinin nasıl olacağına dair niyetlerini de ortaya koymuşlardı.

İşgal kuvvetlerinin desteği ile iktidara gelen Damat Ferit Paşa'nın uygulamaları iç savaşa sebep olacak boyutlarda idi. İlk etapta halkın dini duyguları siyasete alet edildi. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi 10 Nisan 1920'de Mustafa Kemal ve yanındakilerin dinsiz oldukları ve görüldükleri yerde vurulmaları yönünde fetva verdi.³ Anadolu halkı ise kısmen de olsa İstanbul'un hilelerine alç olmakla beraber çoğunluk olarak Kuva-yı Milliye ruhunu destekledi. Anadolu halkının temsilcilerinin katılımı ile işgal güçleri ve onların İstanbul'daki yandaşlarına ilk kurumsal içerikli tepki verildi. İstanbul hükümetinin artık halkını temsil etmediği ve yeni bir kurumun bunu üstlendiği yönünde bir mesaj niteliğini taşıyan Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplandı. İşgal kuvvetleri ve işbirlikçileri fazla gecikmeden millî mücadelenin önde gelenlerine göz dağı verme cürretini gösterdiler.⁴ 11 Mayıs 1920'de İstanbul'da toplanan bir Divan-ı Harp mahkemesi Mustafa Kemal Paşa, Doktor Adnan, Halide Edip, Kara Vasıf, Fuat Paşa ve Alfred Rüstem gibi millî mücadelenin önde gelen isimlerini idama mahkum etti.⁴ İşlevi olmayan bir mahkemenin cibette bir etkisi olamazdı. Ancak ulusal direniş sınırlı sayıda bir zümrenin faaliyeti olarak gösterilmeye çalışılıyor ve işgale baş kaldıran bir ulus yok kabul ediliyordu.

Ankara, gelişmeler karşısında sessiz kalırken, millî kuvvetlerin batıdaki karargahı konumunda olan Bursa gelişmelere karşı kayıtsız değildi. Millî Kuvvetlere karşı fetvalar dağıttıran ve askeri mahkemelerde gıyaben yargulamalara devam ederek idam hükümleri veren Damat Ferit ve arkadaşlarına bir gözdağı verme zamanı gelmişti. Böylelikle Damat Ferit hükümetinin barışı temin uğrunda her türlü tavizi vermesi engellenecek ve Sevr'e giden süreç kesintiye uğratılabilecekti. Böylesi bir karmaşayı ancak, buna sebep olanların ortadan kaldırılması ile çözüme kavuşturmak mümkündü. İlk akla gelen uygulama da Damat Ferit ve yandaşlarına yönelik bir suikast tertiplenmekti.

² İstanbul'da bulunan askeri okullarda bu tarihten itibaren kapatılmaya başlanmış ve eğitime doğrudan müdahale anlamına gelen bazı uygulamalar yapılmıştı. Mehmet Yavuz ERLER, **Kuleli ve İstiklal Harbi**, Kuleli Askeri Lisesi Matbaası (basımda), İstanbul 2000.

³ Ahmet Hilmi Kalaç, **Kendi Kitabım**, İstanbul 1960, s.169.

⁴ **Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri**, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri Daire Başkanlığı, Ankara 1982, ss.82-83, Belge No: 85-87.

Beyoğlu Divan-ı Harp Mahkemesi kayıtlarında yer alan bir suikast davasında mahkeme heyetinin sanıklar aleyhinde belirttiği suçlamalar, yukarıdaki gelişmeleri destekler yöndedir. Haziran 1920'de bir dizi ihbar ve tutuklamadan sonra Beyoğlu Divan-ı Harp Mahkemesi'nde düzenlenen suikast davasını görüşen mahkeme heyeti, Damat Ferit ve onun Sevr barış anlaşmasına yapmış olduğu katkıların sabote edilmeye çalışıldığı fikrine sahiptir. Sanıkların sorgulamaları sonucu vermiş oldukları ifadelerde mahkeme heyetinin iddialarını doğrular niteliktedir. Suikast davasının ilerleyen safhalarında bu konuya tekrar değinilecektir. Ancak, asıl dikkat çekici olan hadise Haziran 1920'de düzenlenen suikast davasına karşı Bursa ve Ankara'nın takındığı tavrıdır. Bursa'da bulunan askeri ve sivil erkan suikast sanıklarının yargılanmaları esnasında sessizliklerini korumuşlar; Ankara ise bu olaydan tamamen habersiz olduğu izlenimini vermiştir. İstanbul'da düzenlenen Divan-ı Harp Mahkemesi suçluların sorgulanmaları esnasında olayın tamamen Bursa merkezli olduğunu kabullenmiştir. Suikast davasına ait mahkeme kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Divan-ı Harp Mahkemesi üyeleri, fırsatı değerlendirerek, olayın sorumluluğuna Ankara Hükümeti'ni de dahil etmek istemişlerdi. Gerçekte neyin olduğunu kesin olarak ortaya koymak mümkün değil. Belgelerin bize sunduğu imkanlar oranında Haziran 1920'deki suikast ve bu suikastın perde arkasında kalanlar sorgulanmayı beklemektedir. Mahkeme kayıtlarında yer alan sanıkların ifadeleri doğrultusunda suikastın gelişimi ve sebepleri hakkında şunlar belirtilebilir:

Resim: Albay Bekir Sami (Günsav); 56.Fırka Kumandanı.

Mahkemedeki sanık ifadelerine göre suikastın planlayıcıları Bursa'da bulunmaktaydı. Tutukluların ifadelerinde suikast planını yapanlar hakkında detaylı bilgiler yer almakla beraber onların hem işgal güçleri hem de İstanbul Hükümeti'ne karşı işledikleri suçlar hakkında da bilgilere yer verilmişti. Mahkeme heyeti ise suikast

planlayıcısı olarak adı geçen şahısların işledikleri suçlar hakkında daha önceden tutulan resmi kayıtlara müracaat etmekte ve suikast sanıklarının ifadelerini doğrulamaktaydı. Bu kayıtların bize sunduğu bilgiler doğrultusunda suikast tertipçileri hakkında şunları öğrenmek mümkündür: Suikastı planlayanlardan Remzi Bey, Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı görevini yürüttüğü dönemde sarhoş İngiliz ve Fransız subaylarını sokaklardan toplatıp dövdürttüğü ve silahlarını alarak İzmit'e sevk ettiği yönündeki söylentiler üzerine göz altına alınmıştı. Remzi Bey hakkında soruşturma açan İtilaf Devletleri İstanbul Komiserliği Jandarma Kumandanı'nın milli kuvvetlerle bağlantısı olduğunu tespit etmiş ve hakkında tutuklama kararı çıkartmıştı. Remzi Bey bu durum üzerine kadın kıyafetiyle Bursa'ya kaçmış ve milli kuvvetler tarafından Bursa Jandarma Kumandanı tayin edilmişti. Remzi Bey, Bursa Valisi bulunan Hacim Bey, Bursa Polis Müdürü Nuri Efendi ile bir araya gelerek suikast planını hazırlamışlardı. Suikast için gerekli şahıs ve silahların temini işini de Albay Bekir Sami üstlenmişti. Suikastın tertipçilerinden olan Bekir Sami (Günsav), İzmit'in Yunanlılarca işgali üzerine Bursa'daki 56. Tümen komutanlığına ve ardından da XVII. Kolordu komutan vekilliğine atanmıştı. 27 Haziran 1919- Temmuz 1920 tarihleri arasında bu görevini sürdüren Bekir Sami Bursa'da bulunduğu sırada Yunan ilerleyişini durdurmada başarısız olduğu ve Bursa'nın 8 Temmuz 1920'de işgaline sebebiyet verdiği gerekçesiyle T.B.M.M. tarafından görevinden alındı. 25 Haziran tarihinde Batı Cephesinde oluşturulan XX. Kolorduda görev yapan Bekir Sami, Mustafa Kemal'in kendisini savunması nedeniyle Kasım 1920'de Muğla ve Antalya bölgesi komutanlığına getirildi. Ardından da Sovyet Rusya'ya gönderilen delegeler kuruluna Kuzey Kafkas askeri temsilcisi olarak katıldı.⁵

Hacim Muhittin Çarıklı, hatıralarında Mudanya'nın İngilizlerce işgaline karşı ne yönde tepki verildiğine dair yazışmaları kaydetmektedir. Ancak 25 Haziran 1920'de Hacim Bey tarafından yazılan "*dinin ve vatanın halasına matuf pek mühim ve pek müstecel bir meselenin müzakeresi için...*" şeklindeki toplantı çağrı pusulası hakkında açıklayıcı bilgi yoktur.⁶ Çağrı pusulasında toplantıya katılması istenen şahısların listesi verilerek Belediye Salonu'nda saat yedide bir araya gelmeleri istenmekte ve konunun "*Bursa'nın haysiyetiyle alakadar olduğul*" beyan edilmekteydi.⁷ Aynı tarihlerde ise İstanbul Beyoğlu'nda toplanan

⁵ Bekir Sami (Günsav) Akhisar, Kula ve Bandırma'da Yunan işgaline karşı koymuş ve 27 Haziran 1919'da Bursa'ya gelerek burada Temmuz 1920'ye kadar görevini devam ettirmişti." Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami -Günsav- (Mayıs-Haziran 1919)**, Ankara Genelkurmay Basımevi 1994, s.150.

⁶ Afet İnan, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Ankara Üniversitesi Basımevi 1967, ss. 261-262.

⁷ Toplantıya çağrılan şahıslar şunlardır: Tüccardan Hüseyin Avni Efendi, Rıdvan zade Hasan Efendi, Biber-zade Hasan Efendi, Şeyh Muhtar Efendi, Kocabaş İsmail Ağa, Bit Pazarlı Abdullah Efendi, Tabak Emin Efendi, Tabak Tevfik Ağa, Soğanlı Köy çiftliği Mutasarrıf Ethem Bey (Çekirgede bulunduğundan telefonla bilgilendirilmiştir),Tabbak Eşref Bey, Hacivat çiftliği Mutasarrıf Mustafa Efendi,Urgancı Mustafa Efendi, Urgancı İbrahim Efendi ilk davetiyede adı geçen şahıslardır. İlk davetiyeye Bitpazarlı Hacı Hasan Efendi ve Hamid Efendi-zade Pâhri Efendi çağrılıkları halde katılamamıştı. Aynı tarihli ve konulu ikinci davetiyede ise Bahaceddin Bey-zade Emin Efendi İnc-göllü-zade Refer Bey, Kumaşçı Hacı Sabri Efendi, Hoca Abdulkadir Efendi, Behçet Bey, Bezzaz Ömer Efendi, Bezzaz Ata Efendi, Hacı Sabit Efendi, Değirmenci Ömer Ağa, Bezzaz Halil Halil Efendi, Bahçıvan Mccit Ağa, Bademli-zade Sait

Divan-ı Harp Mahkemesi giyaben Bursa'da bulunan yöneticileri yargılamaktaydı. Hacim Muhittin Beyin üstü kapalı bir şekilde hatıratında yer alan bu davetiye hakkında açıklayıcı bir bilgi yer almamaktadır. Ancak eldeki veriler değerlendirildiğinde bu davetiye'nin sebepsiz olmadığı ve bir şekilde İstanbul'da patlak veren suikast mahkemesi ile alakası olabileceği ihtimali de dikkate alınmalıdır.

Suikast sanığı olarak tutuklananların verdiği ifadelere göre suikastın gerekçesi, İstanbul Hükümeti'nin ulusun çıkarlarına aykırı bir anlaşmayı (Sevr Anlaşması) imza ve kabul etmemesini sağlamaktır. Suikast zanlılarının yargılanmaları esnasında iddia makamının ileri sürdüğü suikast gerekçesi ise sanıkların ifadesini desteklemekteydi. Divan-ı Harb-i Örfi üyelerine göre suikastın sebebi; milli kuvvetlere bağlı olarak İstanbul'da terör ortamı yaratmak ve yönetimde bulunan Damat Ferit, Ali Kemal ve Said Monla* Beyleri katledip isyancı kuvvetlerin (müllî kuvvetler) amaçlarını uygulayacak bir yönetimi iktidara getirmek olarak algılanmaktaydı.

Mahkeme kayıtlarından suikastı gerçekleştirecek olan şahıslar ve kimlikleri hakkında detaylı bilgi de yer almaktadır: Bursa'da alınan kararlar doğrultusunda suikastı yapacak kişiler belirlenmişti. Bu karara göre: Dramalı Rıza Bey, onunla birlikte İstinye'de üç Fransız subayını yaraladıktan sonra kadın kıyafetiyle Bursa'ya kaçıp orada milli kuvvetlerin inzibat zabıtlığını yapmış olan Bahriye Yüzbaşı Halil İbrahim Efendi, kimlikleri hakkında yeterli bilgi bulunamayan Bursa Yenişehir'den Hasan ve Bursalı Çoban İsmail en son sistem silahlarla donatılarak suikast için İstanbul'a yollanmışlardı. Bursa'da belirlenen üç suikastçıya suikast eylemini gerçekleştirebilmeleri için belli bir miktar para ve İstanbul'da irtibat kuracakları kimselere Remzi Bey tarafından yazılı talimat da teslim edilmişti. (Remzi Bey yazdığı talimatı sipahi lakabını kullanarak imzalamıştır.) Suikast planı ile ilgili kaleme alınmış olan sekiz mektupta suikastı yapacak kimselere, ilgili yerlere verilmek üzere teslim edilmişti. Suikastçıların irtibat kuracakları sekiz kişinin kimlikleri hakkında, sanıkların sorgulanması ve ele geçirilen mektupların incelenmesinden sonra, şu isimler tespit edilmiştir: Binbaşı Raşit, İhsan, İsmail Hakkı, Yüzbaşı Bican, Tolcalı Süleyman, Tevfik Bey İbrahim Ago ve Remzi'nin ailesi.

Duruşma esnasında sanıkların verdikleri ifadelere göre suikastı gerçekleştirecek olanların İstanbul'a yaptıkları yolculuk ve barındıkları yerlerle irtibat kurdukları kimseler hakkında da detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu ifadelerde anlatılanlara göre; Dramalı Rıza Bey, Halil İbrahim Efendi, Hasan ve İsmail mektuplarla birlikte silahlı olarak Bursa'dan İstanbul'a hareket etmişler ve İstanbul'a 6 Haziran 1920 cuma günü akşam saat beş

* Efendi, Derviş Bey-zade Lütfü Bey toplantıya katılmışlar fakat Hafıpaşa-zade Rıza Bey, Fecsi Halil Bey, Bezzaz Tahir Efendi toplantıya katılmamışlardır. Afet İnan, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları** (1919-1920), Ankara Üniversitesi Basımevi 1967, ss. 261-262.

* **Adliye Müsteşarı Said Molla**: Vatan haricinde bir çok yerde dönüp dolaşarak 14 Temmuz 1930'da Trakya'da ölmüştür. Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'nin kardeşi Neş'et Molla'nın oğludur. Hal-ü kalini bilenler "Saidi Şaki" namıyla yâd ederlerdi. **Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey** : 1922'de İzmir'e götürülüp halk tarafından taşlanarak öldürülmüş ve cesedi dar ağacına asılmıştır. Mahmut Kemal İnal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, İstanbul 1959, s.2028.

civarında ulaşmışlardı.⁸ Armutlu İskelesi'ne geldiklerinde örgütle bağlantısı bulunan Arhavili Mehmet Kaptan ile buluşmuşlardı. Kendi aralarında kısa bir sohbetten sonra Mehmet Kaptan'ın sandalına binmişler, Haydarpaşa-Kadıköy arasında sahillik tenha bir yerde karaya çıkmışlardı. Sanıklar ifadelerinde Ramazan ayı dolayısıyla fazla gezemediklerini belirtmişlerdir. Yine sanıkların ifadelerine göre; yol yorgunluğunu atmak ve barınma problemini o gece yaşamamak için Haydarpaşa'da bir otelde yerleşmişlerdi. Dört silahşörden Dramalı Rıza ve Halil İbrahim Efendiler sabah erkenden, Halil İbrahim Efendi'nin aile dostu olan Mehmet Ali Beyin evine giderek; suikast planını Mehmet Ali Bey'e anlatmışlardı. Suikast konusunda onun onayını aldıktan sonra silah ve mektupları evinde bırakarak suikast hazırlıklarına başlamışlardı. Mehmet Ali Bey, Dramalı Rıza ve Halil İbrahim Efendi Kuzguncuktaki evden Üsküdar'a gelip buradan Eminönü'ne geçmişler; Rıza Bey ve Halil İbrahim Bey için tanıdık esnaftan yeni elbise, kundura, fes, gözlük ve gümüş baston satın almışlardı. Bu suretle yol elbiselerinden kurtulmuş ve insan içine çıkacak bir kıyafetle gerekli irtibatlarda bulunmak üzere yola koyulmuşlardı. Sanıkların ifadelerinde belirttiklerine göre: Bu yeni elbiseleri suikast sonrasında kaçışlarını kolaylaştırmak maksadıyla kullanmayı planlamışlardı. Halil İbrahim Efendi alışverişten sonra müsaade isteyerek İstinye'de bulunan yazıhanesine gitmek üzere izin alarak arkadaşlarından ayrılmış. Rıza ve Mehmet Ali Beyler ise Kadıköy tarafına geçmişlerdi. Önce Kadıköy'de bulunan bir yel değirmeni civarındaki eve bakmışlar. Evde konaklama için izin alamamış olacaklar ki oradan ayrılıp Mühürdara gelmişlerdi. Mühürdarda Rıza Paşa Arsası olarak bilinen bir yerde bulunan Umum-hâne'de iki gece geçirmişler. İki günlük dinlenmeden sonra Kuzguncuk'taki Mehmet Ali Bey'in evine giderek mektupları alıp Üsküdar'a gelmişlerdi. Mehmet Ali Beyin yardımcıları ile Remzi Beyin evini bulup eşi ile görüşmüşlerdi. Karşılıklı duyulan güven sonunda mektubu Remzi Beyin çşine teslim etmede sakınca görülmemişti. Remzi Beyin eşi vasıtası ile de Binbaşı İhsan Beyin evini bulmuşlardı. İhsan Beyin evinde kendilerine katılan Tevfik Bey ile birlikte Bursa'da bulunan Remzi Beyin gönderdiği mektuplardan kendilerine ait olanları açıp okuyarak suikast hakkında konuşmuşlar, suikastın nasıl yapılacağı konusunda anlaşdıktan sonra dağılmışlardı. Aynı gün Mehmet Ali Beyin evinde yeniden toplanmışlar; toplantıdan sonra Tevfik Beyin evine gelerek aynı konuşmalara devam etmişlerdi. Suikast yandaşları o geceyi Tevfik Beyin evinde geçirdikten sonra; ertesi gün Tevfik Beyin evine Binbaşı Adil Bey davet edilmişti. Suikast planından haberdar edilen Adil Bey, onları destekledi ve hep birlikte kardeşi Ahmet Halim ve onun ortağı Tolcalı Süleyman Beylerin yazıhanesine gitmek üzere yola çıkmıştı. Mehmet Ali Bey gruptan ayrılarak Doğançular Belediyesi önünde Asitane'den buraya gelecek olan Halil İbrahim Efendiyi beklemişti. Anlaşılan o ki, amaçları kalabalık bir grupla gezip etrafın dikkatini çekme riskini ortadan kaldırmaktı. Rıza Bey, Tevfik ve Adil Beyler Üsküdar'da Şemsi Paşa bölgesinde Adil Bey tarafından tedarik edilmiş bulunan bir sandal ile karşıya geçmişlerdi. Mehmet Ali Bey ve Halil İbrahim Efendi ise vapurla doğrudan Tulcalı Süleyman'ın yazıhanesine ulaşmışlardı. Sultan Hamamı karşısındaki Vakıf Hanı'nda bir araya gelen suikast tertipçileri vakit kaybetmeksizin Rıza Bey'in Tevfik Bey'e verdiği Bursa'dan gönderilen mektubu Tulcalı Süleyman'a teslim etmişlerdi. Bir müddet suikast hakkındaki konuşmadan sonra Tevfik

⁸ Suikastçıların İstanbul'a geldikleri ay Ramazan ayına tesadüf etmekteydi.

Beyin görevine dönmesi gerektiğini belirtmesi üzerine hep birden oradan ayrılmışlardı. Tevfik Bey Rıza Bey'e hitaben: “-Bu gece yatacak bir yeriniz yok ise surre-i haneeye teşrif edersiniz” şeklinde ki teklifi Tulcalı Süleyman Bey tarafından şu sözlerle bloke edilmişti: “-Bu gece beyler bende misafir olacaklar”. Tevfik Bey bu kısa iyi niyet teklifinden sonra vedalaşarak ayrılmış; geride kalanlar ise gece saat onda Sultan Ahmet'te bulunan Alman Çeşmesi önünde buluşmak üzere dağılmışlardı. Belirtilen saat ve yerde yeniden bir araya gelenlerin arasında yeni bir sima daha vardı. Kimse kim olduğunu bilmiyordu⁹. Bu yeni katılımcı hakkında bilinen tek şey bir erkan-ı harp subayı olduğu idi. Alman Çeşmesi önünde bir araya gelenler ikili gruplar halinde Süleyman Bey'in Sultan Ahmet Parkı karşısında bulunan evine doğru hareket etmişler ve suikast planı ile ilgili ilk ciddi anlamda görüşmeleri burada yapmışlardı.

Suikast sanıklarının ifadelerine göre suikastın gerçekleştirileceği yerin seçimi de bazı görüşmelerden sonra belirlenebilmişti. Bu konudaki ifadelerinden öğrendiklerimize göre: Tulcalı Süleyman Beyin evinde suikast için en uygun bölge seçilmeye çalışılmıştı. İlk önceleri suikastçılar ve suikasta destek verenler, Damat Ferit'in sarayını* suikast bölgesi olarak kararlaştırmışlardı. Suikastçıların ifadelerinde belirtilenlere göre: “ Damat Ferit saraydan çıkar çıkmaz suikast yapılacak ve kamuoyunda büyük yankılara sebebiyet verilecekti”. Damat Ferit'in sarayı en iyi korunan mekânlardan birisi konumunda idi. Suikastçılar böylesi bir eylemi en iyi korumanın olduğu bölgede yaparak İstanbul Hükümetinin de zayıflığını ispata teşebbüs etmiş olacaklardı. Ancak bu fikir, aralarına en son karışan ve kimliği meçhul kalan erkan-ı harp subayı tarafından, tasvip görmemişti. Erkan-ı Harp subayı, suikastçılar daha İstanbul'a gelmeden önce suikast için gerekli ön hazırlıkları yapmak üzere Bursa'daki yetkililer tarafından görevlendirilmişti. Suikast bölgesi olarak her ihtimali önceden değerlendirmiş olan subayın teklifi daha isabetli olacağından tetikçiler buna itiraz etmemişlerdi. Meçhul subaya göre suikastın Bahçekapısı ya da Karaköy'de işlenmesi daha uygun olacaktı. Ancak bu görüş diğer katılımcılar tarafından tasvip görmemişti. Bunun üzerine Meçhul Subay yeni bir öneri getirdi. Buna göre suikast bölgesi için en uygun yer Harbiye Nezaretinin önüydü. Damat Ferit ve diğer görevlilerin Harbiye Nezareti'ne düzenli saatlerde ve toplu gelişleri suikast için uygun ortam oluşturmaktaydı. Damat Ferit ve çevresindekileri bir suikastla tamamen ortadan kaldırmak mümkün olabilirdi. Sonuçta çoğunluğun onayı ile suikast için en uygun yerin Harbiye Nezareti'nin ön bahçesi olduğuna karar verilmişti.

Suikast yeri hakkında tartışan grup aynı zamanda suikastın nasıl yapılacağı konusunda da uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Eğer suikast Bahçekapısı ya da Karaköy'de yapılmış olsaydı suikastçıların ifadelerinde belirttiklerine göre, şu plan üzerine hareket etmeleri bekleniyordu: “Eylemi dört kişi yapabilirdi, bir kişi bomba atacak diğer üç kişi de silahla (revolver) saldırıyı sürdürecekti. Suikast tamamlandıktan sonra eylemciler başlarında bulunan şapkaları atop ceplerindeki fesleri takıp pratik bir şekilde kamufle olarak halkın arasına karışıp kaçacaklardı. Ancak suikast için seçilen yerlerin her ikisinde de sivil halktan bazılarının yaralanması ve hatta ölmesi ihtimal dahilindeydi. Çıkacak olan

⁹ Sorgulama esnasında bu şahsın eşkalini Tulcalı Süleyman ve Rıza Bey tarif etmişlerdi.

* Belgede Damat Ferit'in sarayı şeklinde adlandırılan bölgenin nerede olduğuna dair açık bir ibare yoktur.

bir silahlı müsademede kurşunlar adresi şaşırabilirdi. Silahlı çatışma ve bombanın çıkaracağı kargaşa; kaçmak için kalkan olarak kullanılacak kalabalığın dağılmasına sebebiyet verecekti. Bu durumda kamuflaj da işe yaramayacak ve itilaf devletleri askeri birliklerinin bulunduğu bu bölgelerde yakalanma riski daha da artacaktı.” Sanıkların ilk suikast yeri hakkında belirttikleri bu olumsuzluklar yeni bir bölgenin seçimiyle ilgili planların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Onlar ifadelerinde sonraki gelişmeler hakkında da detaylı bilgiler vermektedir: Suikast bölgesi için seçilen bir diğer bölge de Harbiye Nezaretü idi. Harbiye Nezaretü’nde yapılacak suikast için ise öncekinden biraz farklı bir saldırı planı hazırlanmıştı: “Damat Ferit’in otomobili ile Harbiye Nezaretü’ne gelmesi beklenecekti. Arabadan inceceği esnada tahta parmaklıkların ardından üzerinc iki bomba fırlatılacak ve silahlarla da hedefe ulaşılmaya çalışılacaktı.” Son olarak öne sürülen Harbiye Nezaretü planı daha uygun görülmüş suikastın planlandığı yer ve şekliyle Perşembe günü yapılmasına karar verilmişti.

Suikast zanlılarının ifadelerinde bazı anlaşmazlıkların gündeme geldiği de belirtilmektedir. Bu anlaşmazlıklar sonradan anlaşılacağı üzere suikastın 11-12 Haziran 1920’de ihbar edilmesinc neden olacaktı. Mahkeme tutanaklarında belirtildiğine göre: suikast için para talebi öncelikli meselclerden birisi idi. Tetikçiler 1000 lirayı suikast için gerekli olan kılık kıyafet ve kendi gıda masrafları için talep etmekteydiler. Ayrıca 3.000 lira da barınma masrafları için talep edilmekteydi. Ancak bu para İttihat Terakki Cemiyeti sandığından karşılanamadı. Çünkü, cemiyet İstanbul’da bulunan subayların Anadolu’ya sevkleri esnasında mevcut parasını tüketmişti. İhtiyaç duyulan miktarın suikastçılara Bursa’da bulunan komite tarafından ödenmesi taahhüt edilmişti. Tulcalı Süleyman Bey suikast planının hazırlandığı ve eylem için gerekli malzeme ve paranın temini hususunda Bursa’ya bir kart yazmıştı. Bununla da yetinmeyen Tulcalı Süleyman Bey suikastçılara, suikastın icrasından sonra beşer bin lira vereceği yönünde söz de vermişti. Karşılaşılan bir diğer olumsuzluk da suikast malzemelerinin temini konusunda yaşanmıştı. Yine ifadelerle göre: Suikast için gerekli bombalar, Süleyman Bey’in evinde bulunan un çuvalı içerisinden çıkarılıp suikastçılara teslim edilmişti. Ancak ihtiyaç duyulan rovelver ve yeterli miktardaki fişek için Bursa’ya sipariş verilmiş olduğundan şimdilik beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Zanlıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere suikast işinde ortaya çıkan olumsuzluklar Süleyman Bey’in evinde yapılan toplantıda tartışılmıştı. Toplantı ancak sabaha karşı bitirilebilmişti. Süleyman Bey suikastçılara iki gece sonra gelmelerini bildirmişti. Geldiklerinde kendilerine silah ve cephaneye ile ihtiyaçları olan dört bin liranın da verileceği belirtilmişti.

Süleyman Beyin evindeki toplantıda konuşulan konular hakkında itirafçıların sakladığı bir şeyler vardı. O da suikastı yapacak olanların para konusunda gösterdikleri uzlaşmaz tavurlarıydı. Muhtemelen, Bursa’dan İstanbul’a geldikleri günden beri bir sığıntı gibi sağda solda barınan bu şahıslar kendilerine teklif edilen meblağın bir an evvel ödenmesini istiyorlardı. İncelediğimiz belgedeki mahkeme kayıtlarında suikast sanıklarının ele veren şahıs Dramalı Rıza Bey olarak yer almaktadır. Yine mahkeme kayıtlarından anlaşılacağı üzere onun suikastı ihbar etmesinin asıl nedeni kendisine vaat edilen parayı alamamış olması olarak belirtilmişti. Ayrıca onun sorgulanması esnasında kendi işlediği suçları da itiraf ettiği belirtilmektedir. Dramalı Rıza’nın mahkeme kayıtlarında yer alan

itiraflarına göre suikast öncesinde milli kuvvetler adına şu suçları işlemiştir: “Biga’da görevli bulunduğu sıralarda yörede sıkı yönetim uygulamış ve tehditle yörede eli silah tutanları kendi birliğine katmıştır. Yöredeki genç kızlardan dilediklerini ele geçirip silah altına aldığı delikanlılara vermiştir.” Dramalı Rıza Bey’in sorgu altında anlattıkları bunlarla da sınırlı kalmamıştır: “ Biga’da askerliğe elverişli olmayanlardan 100 lira ve yöre ileri gelenlerinden topladığı paralarla 120.000 liralık bir meblağa milli kuvvetler adına el koymuştur. Halkın elinde bulunan zabire ambarlarını basmış ve ellerindeki hayvanlara el koyarak kendi karargahına taşımıştır. Biga’da bulunduğu süre içerisinde bir taraftan da Kırmastı’yi askerleri ile basmış ve Divan-ı Umumiye ve Reji İdaresi’nde bulunan paraya el koymuştur. Kırmastı sakinlerinin karşı koyması ve silahlı çatışma neticesinde geri çekilmek zorunda kalmış fakat çekilirken de civar köyleri basarak intikam almaya çalışmıştır. Kendi yanında Kırmastı’lı olanların bazılarını silahla vurarak bazılarını da idam ettirerek öfkesini yatıştırabilmiştir. Kendisine karşı gelen Biga Mevki Kumandanı Kaymakam Hafız Rifat Bey’i memuriyetinden terke zorlamış, ancak başarılı olamamıştır. Biga’da tutunamayan Dramalı Rıza Bey, kader arkadaşı Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti yöneticilerinden Köprülü Hamdi Bey ile birlikte buradan ayrılmışlar ve 26-27 Ocak 1920 tarihinde Edremit eski Kaymakamı ve Kani Beylerle birlikte Gelibolu yakasındaki Akbaş Cephaneliğini basmıştır. Cephaneliği koruyan Fransız askerleri etkisiz hale getirildikten sonra sekiz bin tüfek, kırk mitralyöz, yirmi bin sandık cephane bir motor ve sandallar vasıtasıyla Anadolu sahilinde bulunan Umur Bey İskelesine oradan da Yenice’ye sevk edilmiştir.”¹⁰ Kısacası Dramalı Rıza Bey’in suç dosyası bir hayli kalabalıktır. İlginç bir tesadüf eseri Dramalı Rıza Bey bunca suçu sanki kendisi işlememiş gibi Polis Müdüriyeti-i Umumiyesi’ne gitmeye cüret edebilmiştir. Gerekçesi de hatırı sayılır cinstendi: “suikast için kendisine verilmesi gereken maddi miktarı alamadığından dolayı arkadaşlarını ihbara niyet etmişti.”

Dramalı Rıza Bey’in ihbarından sonra başlayan tutuklama süreci hakkında da mahkeme kayıtları yeterince aydınlatıcı bilgiler vermektedir: İstanbul Merkez Polis Müdüriyeti olaya derhal müdahale etmiş ve suikast zanlılarından Mehmet Ali, Tefvik Bey ve Halil İbrahim Efendiyi ilk etapta tutuklamışlardır. Dramalı Rıza Bey de arkadaşlarına eşlik etmek üzere alıkonulmuştur. Muhtemelen, tutuklular Polis Müdüriyeti’nin ikna edici tavırlarına dayanamayıp birbirleri aleyhine olan itiraflarını sürdürmeye devam ettiler. Tulcalı Süleyman Bey’de ihbarlar sonucunda ortaya çıkarılmış ve derhal yazıhanesine bir baskın düzenlenmiştir. Tesadüf bu ya, yazıhanede Tulcalı Süleyman’ın Bursa’daki komiteye yazdığı kart bulunmuştur. Kartta, suikastın kararlaştırıldığı ve ihtiyaç duyulan rovelver, cephane ve paranın gönderilmesi talep edilmekteydi. Tutukluların itirafları her şeyi bütün detayıyla aydınlatmaya ve suça iştirak edenlerin suikast planı içindeki rollerini ortaya çıkarmaya başlamıştır. Suikast tertipçileri ise olaydan haberdar olmuş ve paçayı kurtarma telaşı içine düşmüşlerdir. Binbaşı İhsan, Binbaşı İsmail Hakkı, Tulcalı Süleyman, Ahmet Halim Bey, İbrahim Ago, Bursa Yenişehirli Hasan ve Bursalı Çoban İsmail fırarda başarılı olmuşlar ve yakalanmamışlardır. Ama mahkeme giyaben de olsa onların yokluğunu

¹⁰ Büyük Larousse da Dramalı Rıza Bey’in İstanbul’a geçer geçmez Damat Ferit Paşanın adamları tarafından öldürüldüğü yazılıdır. Halbuki Dramalı Rıza Bey mahkeme de suikast suçundan yargılandıktan sonra idam edilerek yaşamına son verilmiştir. **Büyük Larousse**, C.1, s.247.

hissetirmedi. Binbaşı Adil, Raşid Bey ve Yüzbaşı Bican Efendi'nin suikastla bir ilgileri yoktu ama suikasttan haberdar oldukları halde yetkili makamları uyardıkları gerekçesiyle tutuklandılar. Binbaşı Cemal Bey'in de suikastla bir ilgisi bulunamadı. Dramalı Rıza Bey'in aleyhte beyanatu üzerine Cemal Bey de tevkif edildi. İddiaya göre o da Anadolu'da bulunan milli kuvvetlere İstanbul'dan silah temin edip sevk etmekteydi. Bu yüzden Cemal Bey, İstanbul'daki hükümete ve İtilaf Devletleri'nin güvenine ihanet ettiği için tutuklanmıştı.

Beyoğlu'na getirilen suikast zanlıları Damat Ferit Paşa, Ali Kemal ve Said Monla'ya suikast teşebbüsüne karıştıkları için tutuklanmışlardı. İngilizler tarafından ortaya atılan bu iddia çerçevesinde, İstanbul Hükümeti Divan-ı Harp Mahkemesi'nde yargılanan şahıslar Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayununun 45. Maddesinin birinci fıkrası, 55.maddesinin dördüncü fıkrası, 56.maddesi, 58.maddesinin ikinci zeylinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkraları gereğince, vatana ihanet ve toplumda isyana sebebiyet vermeye yönelik girişimler kapsamında, yargılanmışlardır.

Yargılama sonucunda Hacim, Remzi, Nuri, Mehmet Kaptan, Halil İbrahim, Tevfik, Mehmet Ali, Binbaşı İhsan, Binbaşı İsmail Hakkı, Tulcalı Süleyman, Ahmet Halim, İbrahim Aço, Hasan ve İsmail hakkında karara varılmıştı. Bazıları duruşmada bulunan ve bazıları da gıyaben yargılanan suikast sanıkları ilgili maddeler gereğince asker olanlarının meslekten uzaklaştırılmaları, sahip oldukları rütbe ve imtiyazların kaldırılması ile birlikte tümünün idamlarına karar verilmişti. Bekir Sami'nin Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından daha önceden idama mahkum edilmesi nedeniyle bir ikinci mahkemeye gerek görülmeden bir önceki karar geçerli sayılmıştı. Dramalı Rıza ise milli kuvvetlerle irtibatı ve Akbaş Cephaneliği baskununun tertipçisi olması nedeniyle arkadaşlarını ihbar etmiş olmasına rağmen Mülkiye Ceza Kanunnamesinin 45. Maddesinin birinci fıkrası, 55. Maddesinin dördüncü fıkrası ve 56. Maddesine göre idam cezasına çarptırılmıştı. Suikasta adı karışanlar hakkında yeterli delil olmaması nedeniyle mahkeme karar vermede sıkıntı çekmiştir. Buna rağmen Bursa'da ki suikast tertipçilerinden mektup aldıkları gerekçesiyle Binbaşı Adil, Raşid, Bican ve Cemal Beyler tutuklandıkları tarihten itibaren onar sene müddetle kürek cezasına çarptırılmışlardı. Hafız Nuri, Yüzbaşı Hasan Tahsin, Yüzbaşı Ahmet Kemal, Mülazım-ı Evvel Rüştü, Yüzbaşı İhsan, Çeteci Çerkez Eşref'in kardeşi Ahmet, Yüzbaşı Hasan Adli Efendilerle Miralaylıktan emekli Aziz Sami ve firarilerden Yüzbaşı Ali Rıza, Binbaşı Osman, Resneli Osman Fehmi, Yüzbaşı İzzet Canbolat, Dava Vekili Beha Beyler hakkında yeterli kanıt olmadığından şimdilik tahkikatın devam ettirilerek, mahkemenin sonraki bir tarihe ertelenmesi yönünde karar alınmıştı. Suikast sanıklarından bazılarının mallarına ise el konulmaktaydı. Halen firarda olan Hacim, Remzi, Nuri, Tulcalı Süleyman, Binbaşı İhsan, Binbaşı İsmail Hakkı, Ahmet Halim, Mehmet Kaptan, Hasan, İsmail ve İbrahim Agonun gayr-ı menkullerine el konulmuştu. Mahkemenin yapıldığı esnada suikast zanlılarından önemli bir kısmı yoktu. Mahkemeye tutuklanarak getirilmiş olan Dramalı Rıza, Halil İbrahim, Adil, Tevfik, Mehmet Ali, Raşit, Cemal, Bican, Hafız Nuri, Ahmet, Hasan Adli, Yüzbaşı Hasan Tahsin, Yüzbaşı Kemal, Mülazım Rüştü, Yüzbaşı İhsan Efendiler ve Aziz Sami Bey duruşmalara katılmış ve kararı bizzat dinlemişlerdi. Suikasta katıldıkları iddia edilen diğer sanıklar ise Mahkeme

heyetince* giyaben yargılanmışlardı. Mahkeme sonrasında 1 Temmuz 1920'de suikast zanlılarından yalnızca dört kişinin idamları gerçekleştirilebilmiştir.¹¹ İdamına karar verilen suikast zanlılarından Dramalı Rıza Bey, eski deniz yüzbaşlarından Halil İbrahim Efendi, Üsküdar Belediye dairesinin Doğançılar mevkii me'muru Mehmed Ali Bey ve Maliye Nezareti muhassasat-ı zatiye mümeyyiz-i cvvclı Tefvik Süküti Bey birinci idare-i örfiye divan-ı harbinde icra kılınan mahkemeleri sonunda 1 Temmuz 1920 sabahı Beyazıt meydanında asılarak idam edilmişlerdir.¹² Ancak onların idamından sonra eşleri ve evlatlarının başvuruları sonunda suçsuz olduklarına karar verilerek geride kalan birinci dereceden yakınlarına son Osmanlı Hükümeti tarafından bir miktar maaş bağlanmıştı.¹³

İstanbul'da 24 Haziran 1920 tarihinde sonuçlanan mahkeme bazı şüpheleri de beraberinde taşımaktadır. İncelediğimiz belgede, İngiliz İstanbul Komiserliği tarafından ortaya çıkarıldığı bildirilen suikast girişimi, mahkeme esnasında suikastçıların ihbarı şeklinde açıklanmaktadır.¹⁴ Gerçi 1918 tarihinden itibaren İstanbul'da bulunan İngiliz Komiserliği itilaf devletlerine karşı Osmanlı topraklarındaki her türlü direniş faaliyetini ajanları vasıtasıyla haber almakta ve İstanbul Hükümeti'ne bildirerek önlem alınmasını talep etmekteydi.¹⁵ Ancak, Damat Ferit ve yandaşlarına karşı düzenlenen suikast girişiminde ise İngiliz Komiserliğinin resmi kayıtlara geçen her hangi bir beyanatının olmadığı dikkat çekmektedir. Milli Kuvvetler ve İttihat Terakki taraftarları ise suikast girişimi nedeniyle yapılan tutuklamaları İngilizlerin bir komplosu olarak değerlendirmiştir. Hatta suikast teşebbüsü ile ilgili olarak Açığsöz Gazetesi'nde çıkan bir yazıda şu iddialara yer verilmekteydi:¹⁶ “İstanbul Havadisı, İnebolu Muhabirimizden: İngilizler tarafından Damat Ferit'e suikast yapılacağı bahanesiyle kırk-elli kadar zevat-ı muhtereme ve pek çok gençler bila kayd-ı şart tevkif edilmekte ve engizisyon mezalimi bunlar bakımında tatbik edilmektedir. Beyoğlu Tevkifhanesine girenlerin ne olduğu ve nereye gittiğine dair hiçbir haber istihsal edilemiyor.” Haberden anlaşılacağı üzere suikast girişimi milli kuvvetlerin yandaşlarıncı, İngilizler tarafından ortaya atılan bir iftira olarak algılanmaktaydı.

Sonuç itibarıyla ortada bazı gerçekler vardı. Bunlardan en önemlisi Dramalı Rıza Beyin Akbaş Cephanliği baskınına katılmış ve İstanbul Hükümetince aranan bir şahıs

* Mahkeme heyetine Birinci Divan-ı Harbi Örfi Reisi Erkan-ı Harbiye Müdvalarından Mustafa Aziz bin Süleyman başkanlık etmişti. Mahkemede ki diğer üç yargıç ve bir üyenin rütbeleri şu şekilde tespit edilmiştir: Erkan-ı Harbiye Müdvası, Süvari Miralay, Süvari Miralay ve üye Piyade Kaymakamı.

¹¹ TİTE, Kutu No.24, Belge No.70, 18.06.1336.

¹² Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1959, s.2028.

¹³ Metin Ayışığı, “Bir Askerî Mahkeme: İstanbul Birinci Divân-ı Harb-i Örfisi”, *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I*, Genel Kurmay ATASE. Başk., Yay., Ankara 2000, s.385-386.

¹⁴ *Açığsöz*, 24 Haziran 1336, numara:56, s.3. (Ahmet Hamid'in sahip olduğu Açığsöz Gazetesi milli kuvvetler lehine yazıları ile dikkat çekmekteydi)

¹⁵ Dabilye İrade Umumi (DH/İ.UM), Nr. 648, D.No: 20/22, S.No.14/49, 1338 Ca.10, 9 vesika. (Memleketlerine iade edilen savaş esirlerinin Kuva-yı Milliye safalarına katıldığını bildiren İngiliz Komiserliği raporunun tercümesidir. İngiliz Komiserliği Osmanlı yetkili makamlarından bu durumun engellenmesini talep etmektedir.)

¹⁶ *Açığsöz*, 24 Haziran 1336, numara:56, s.3.

olmasına rağmen arkadaşlarını ihbara nasıl cüret ettiğine dair ortaya çıkan soru işaretleridir. Gelibolu'da ki cephanelik baskınının Fransız ve İstanbul Hükümetinin prestijini sarsacak boyutta olduğu gerçeğini dikkatlerden kaçırmamak gerekir. Tutuklanan şahıslardan önemli bir kısmı delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakılmışlardır.

Yukarıdaki gelişmeler takip edildiğinde ortaya çıkan verileri bir tasnife tabi tutmak mümkün hale gelmektedir. Bu veriler 1920 şartlarını kronolojik olarak inceleme imkanı sunmakla beraber suikastı ortaya çıkartabilecek nedenlerin de sorgulanmasını kolaylaştıracaktır.

1.Suikast Girişimi gerçek miydi? Eğer gerçekse bu girişim Mustafa Kemal ve arkadaşlarının 11 Mayıs 1920 tarihinde ki Divan-ı Harp tarafından idama mahkum edilmiş olmasıyla bir bağlantısı var mıydı?

2.Milli Kuvvetlere bağlı merkezi basın suikast girişimi hakkında neden haberdar edilmemişti?

3.Suikast Girişimi tutukluları neden çoğunlukla İtilaf Devletlerinin kontrol etmede başarısız oldukları Üsküdar semtinin ileri gelenleriydi ?

4.İtilaf Devletleri cephaneliklerine baskın düzenleyen ve İstanbul'dan Anadolu'ya silah sevkiyatında hizmet veren kimseler niçin suikast işinde görevlendirilmişlerdi?

5.İstanbul Hükümeti'nin barış arayışları içinde 11 Mayıs 1920'de San Remo konferansında teklif edilen barış planı¹⁷ gerçekten Bursa ve Ankara'daki yetkililer tarafından sabote mi edilmek istenmişti? Sevr'e giden sürecin durdurulması bir suikastla mümkün müydü? 4 Haziran 1920'de yani suikastçılar yola çıkmazdan iki gün önce Albay Bekir Sami'nin Sevr Anlaşmasına dair araştırma raporu Mecliste okunmuş ve tartışılmıştı. Bekir Sami telgrafında Sevr'in yanı sıra Sadrazam Ferit ve Kiraz Hamdi'nin İzmir'te bulduklarını da bildirmesi bir mesaj niteliği mi taşıyordu?¹⁸ 12 Haziran 1920'de Meclis Kürsüsünden Bekir Sami'den gelen yeni bir telgraf okunmaktaydı. Telgrafta İstanbul Hükümeti'nin Kuva-yı Milliye ile Sevr Barışı imzalanana kadar uzlaşma sürecine gideceği ve sulh imzalanana kadar her hangi bir işlemin yapılmayacağı bildiriliyordu. 11-12 Haziran 1920'de telgrafın Meclis kürsüsünden okunduğu gün, suikast çetesinin bir ihbarla yakalanmış olması sadece bir rastlantıdan mı ibaretti? ¹⁹ 19 Haziran 1920'de başlayan Sevr

¹⁷ Mustafa Balcıoğlu, "Ya İstiklal Ya Ölüm", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s.208.

¹⁸ Muhtelif Evrak : "56.Firka Kumandanı Bekir Sami Bey'den mevcut gazetelerde münteşir Sevr Muahadesi hakkında telgraf", **T.B.M.M. ZABIT CERİDESİ**, Devre. I, 22 V. 1336 tarihli On Dokuzuncu İctimadan 28 VII. 1336 Tarihli Kırkuncu İctimaa Kadar, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1981, ss.13-22.

¹⁹ Muhtelif Evrak : "Kuvayı Milliye aleyhine yapılacak tedibattan sarfnazar edildiği ve bu işin sulhun akdinden sonraya bırakıldığı zikredilmekte olduğu maruzdur. 29 Mayıs 1336", **T.B.M.M. ZABIT CERİDESİ**, Devre. I, 22 V. 1336 tarihli On Dokuzuncu İctimadan 28 VII. 1336 Tarihli Kırkuncu İctimaa Kadar, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1981, ss.39.

görüşmelerinin²⁰ devam ettiği bir dönemde yani 24 Haziran 1920'de suikast zanlılarının yargılanmaya başlamaları da bir tesadüf müydü ?

6. Anadolu ve Ankara Hükümeti'nin mayıs ayında Rusya ile olan yakınlaşmasına²¹ bir gözdağı mu verilmek istenmişti?

7. Haziran ayında İngiliz donanmasına bağlı savaş gemileri Milli Mücadele birliklerinin Marmara'daki en önemli üssü olan Mudanya'yı topa tutmuş olmasının suikastla bağlantısı olabilir miydi?²²

8. Rumelifenceri'nde İngilizlerin halka eziyetleri İstanbul kamuoyunda tepkilere neden olmuştu.²³ Bu tepkiler bir suikastla mu dile getirilmek istenmişti?

9.14 Haziranda İtilaf Ordusu Mustafa Kemal'e bağlı güçler tarafından bozguna uğratılmıştı. İstanbul'un 90 km yakınına kadar ilerleyen birliklerimiz İngilizlerle karşı karşıya gelmişlerdi. 22 Haziranda ise Anadolu'da Venizelos'un da desteği ile Yunan hareketi başlamıştı. Bu gelişmeler karşısında, İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal ve milli mücadelenin İstanbul'daki sempaizanlarına göz dağı mu vermek istemişti.

Kısaca özetlemek gerekirse İstanbul Hükümeti Milli Mücadeleye destek veren ve halkın gözünde kahraman olarak nitelendirilen şahısları ber- taraf edebilmek için suikast girişimini bahane ederek milli kuvvetlerle işbirliği yapanları susturmaya gayret sarf etmiştir. Ayrıca İtilaf Devletleri ile yapılacak bir barışın getireceği yararları inanan İstanbul Hükümeti uzun savaş yıllarından sonra barışa özlem duyan halkın duygularını kullanarak suikastı barış ortamını engellemeye yönelik bir girişim olarak ilan etme çabasıdadır. İstanbul Hükümeti'nin gerçekleştirmeye çalıştığı barış ise milli mücadele yanlıları tarafından esaretle adlandırılmaktaydı. Mücadele edilmeksizin yapılacak bir barışın kabullenmesi mümkün değildi. Milli Mücadele saflarında yer alan bir kaymakamın sözleri bunu doğrular niteliktedir. 1920 yılında Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami yazışmalarında Anadolu'daki düşman işgali ve işbirlikçilerine karşı kayıtsız kalınmayacağı yönünde mesajlar vermektedir. 1920 Mayıs ayında İzmir ve İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderdiği bir telgrafta şu ibareler yer almaktaydı: "*Paris'le, sulh konferansının kararı ile ne büyük bir cinayet işlendiğini artık idrak ediyorsunuz zannederim.... Artık biliniz ki, kalem değil, silah dönüyor.*"²⁴ Belki de O ve onun gibiler, yalnız yazmakla yetinmiyor uygulamaya da koyuyordu. Ancak, 24 Haziran 1920'de mahkeme heyetince karara bağlanan suikast girişimi davası beraberinde bir çok gizem ve soru işaretini taşımaya devam etmektedir. Suikast olayının bizlere sunduğu bir gerçek vardı o da; "artık kalemle değil silahların konuştuğuydu".

²⁰ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1983, s.209.

²¹ Dursun Ali Akbulut, **Albayrak Olayı**, İzçurum 1991, s.39-40.

²² BOA, DH.İ.UM., Doya No. 20/23, Gömlek No.14/80, 1338 L. 6.

²³ BOA, DH.İ.UM., Doya No. 20/23, Gömlek No.14/84, 1338 L. 9.

²⁴ Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, T.T.K.Y., Ankara 1990, s.70.

ABSTRACT

In this article, the devised time period that would be focused on is the duration of Peace treaty, hold between the Governor of Istanbul and the Invaders of Turkish territory. In those time segment an assassination that planned to kill those who participate as a delegate of Istanbul in the Peace Treaty inevitably leads the work to find out the co-operation at the angle of the leaders of national forces of Ankara, Bursa and Istanbul. The attitude of the Governor of Istanbul towards the Peace Treaty was eagerly fundable so that could not think of it much wisely. Those who took the banner of national struggle shared the idea of joining to the conversation of the peace treaty aftermath of having a victory, instead of participating as a looser of the first World War.

Those individuals who were eager to take a part at the conversation of peace treaty, Damad (Bridegroom) Ferit and his colleagues as the delegate of the government of Istanbul bewared of the assassination, plotted to act on the June of 1920. The targets of the assassination devised this unpredictable event as the instrument of their beneficiaries. It thus be claimed that the assassin wanted brutally to kill those individuals who acted as a chief mason for building the peace treaty by abusing the feelings of public for peaceful settlement over the aggressive invasion. The treaty of Sevr was presented to the public as the last out way of the chaos of the war. Therefore those individuals who agreed on the peace for whatever it means get the assassin bandits to be arrested. Those suspects largely embodied from the individuals of martial background were trailed at the military court of the government of Istanbul. The court executed four of those who were blamed as the members of illegal assassination bandit meanwhile supporting the national forces to the death penalty. The leaders of Bursa and Ankara who were blamed of controlling the assassin did not respond to the accusations. Nevertheless the press who were the fund of national forces claimed that the assassination was the conspiracy theory that was made up by British intelligence and Ottomans for that reason of suspend the opposition forces during the conversations of peace treaty at Sevr in France.

The family of those who subjected to the death penalty applied to the Government of Istanbul with the demand of clarified their fame because of the misjudgement of the court and submitted the petition that request judge and help for their bleak financial situation. In the following years of the demand for regaining the family fame was accepted by the government of Istanbul which had once confiscated the estates of those who punished to the death and raised monthly salary for four family who were the victims of misjudgement of military court verdict on the event of assassination in the year of 1920. Did the assassination really take place? Nor the government of Istanbul sought the plausible way to justify their cagerness for the peace treaty of Sevr by plotting the dirty trick as likely as assassination. In the article the answers thus would be searched to those questions by applying the precise documents.

KEY WORDS:

Assasination
The Comity of the Union and Progress
Damat Ferit
İstanbul
Bekir Sami